

Frem fra Gjemselen

ANTROPOSOFI

Av Terje Stefan Sparby

Det mest åpenbare uttrykket for antroposofien, i hvert fall i Norge, men sikkert også på verdensbasis, er Steinerskolen. Indirekte sett kan antroposofien beskrives som menneskesynet som ligger til grunn for Steinerskolens pedagogikk. Noen kjenner kanskje også til biodynamisk jordbruk, antroposofisk medisin og Camphill-bevegelsen, som også har sin bakgrunn i antroposofien. I det siste kan man ha merket seg en noe hyppigere omtale av antroposofien, f.eks. i forbindelse med mer eller mindre kjente skikkelser fra norsk litteratur, slik som Jens Bjørneboe og Olav Aukrust. Antroposofien er tydeligvis ikke helt glemt.

At antroposofien har hatt en påvirkning på flere kjente kulturpersonligheter er et fenomen som er relativt unikt for Norge. Det samme gjelder at det fortsatt forekommer positiv omtale av den i offentligheten. At selve innholdet i antroposofien ikke debatteres er derimot helt normalt, samme hvilket land man ser til. Her til lands har det likevel vært noen unntak, som i sammenheng med Grimbergdebatten på 50-tallet, hvor blant annet Bjørneboe, men også filosofen Hjalmar Hegge, gikk ut mot den darwinistiske utviklingslæren og forsvarte antroposofien overfor professor Anatol Heintz. Hegge er en av få filosofer i Norge som har hatt et eksplisitt og positivt forhold til antroposofien. Tittelen på Heggens prøveforelesning i forbindelse med hans disputasjon – med Guttorm Fløistad, Egil A. Wyller og Reijo Wilenius i komiteén – var «Forholdet mellom filosofi og åndsforskning hos Rudolf Steiner». ¹ I selve avhandlingen, kalt *Frihet, individualitet og samfunn*, kommer Hegge blant annet inn på Steiners sosialteori og han bringer reinkarnasjonstanken inn som en vesentlig del av moralfilosofien. Verre var det for Richard Eriksen, en fremstående representant for antroposofien i Norge før krigen. Eriksens doktoravhandling *Jeget og tankningen* ble

underkjent. Muligvis skjedde dette på usaklig grunnlag, nemlig at han representerte en idealitisk tankeretning – en retning som hadde falt i unåde på universitetene på denne tiden. Underkjennelsen ledet til den såkalte universitetsstriden, hvor det blant annet ble stilt spørsmål ved pressens og akademias åndsfrihet.

Eriksen hørte med til dem som hadde møtt antroposofiens grunnlegger, Rudolf Steiner (1861–1925). Det var først mot slutten av sitt liv Steiner stod frem som «åndsforsker» og stiftet Antroposofisk Selskap. Tidligere hadde Steiner vært generalsekretær for den tyske seksjonen av Teosofisk Samfunn, men ble ekskludert etter å ha gått ut og hevdet – stikk i strid med ledende skikkelser innenfor teosofien – at Jiddu Krishnamurti (1895–1986) slett ikke var den gjenkomne Kristus. Ifølge Steiner ville ikke Kristus komme igjen i den fysiske verden, men i den eteriske. Tidligere hadde Steiner vært en respektert, om enn ukjent, kulturskikkelse i Tyskland. Han hadde vært redaktør for et tidsskrift, arbeidet med utgivelsen av Goethes samlede verker og skrevet bøker i filosofi, blant annet om Nietzsche – Steiner hadde selv møtt Nietzsche og han var for en tid medarbeider ved Nietzsche-arkivet. ² Opprinnelig hadde Steiner en realfaglig utdanning, men i 1891 tok han doktorgraden i filosofi ved universitetet i Rostock. Avhandlingen, *Wahrheit und Wissenschaft*, tar for seg Fichtes erkjennelsesteori og setter denne i relasjon til dattidens erkjennelsesteoretiske spørsmål, hovedsaklig slik disse kommer til uttrykk innenfor nykantianismen. Steiners filosofiske hovedverk, *Philosophie der Freiheit*, kom to år senere. Dette er en videreføring av tankene han presenterte i *Wahrheit und Wissenschaft*, og forsøker å begrunne en såkalt *etisk individualisme*. Hva er det som får Steiner til å ta skrittet fra relativt normale og «ufarlige» filosofiske

temaer til å begynne å snakke om Kristi gjenkomst i den eteriske verden?

Selv hevdet Steiner at han hadde sett ting andre ikke så siden han var liten. Han hadde en naturlig tilgang til et større iakttagelsesfelt enn det som vanligvis er gitt for mennesket. F.eks. hevdet han at han som barn kunne se døde mennesker, noe han den gang raskt lærte seg å tie om. Jeg skal ikke forsøke meg på noen psykologisk årsaksforklaring for hvorfor Steiner som voksen sluttet å tie. Hvis man har tilgang til et større, åndelig, iakttagelsesfelt vil det i utgangspunktet være naturlig å forholde seg til deler av kulturen hvor dette er et tema og blir tatt på alvor. Slik tror jeg man bør forstå Steiners relasjon til teosofien. At han valgte å snakke offentlig om temaer som angår mennesket som åndsvesen, på tross av at han dermed mistet ikke bare anseelse, men også venner, kan man helt enkelt forstå som et prioriteringsspørsmål.

Vi har nå for oss alle elementene som er med på å gi antroposofiens dens særpreg. Den er utviklet innenfor en vestlig kulturtradisjon, særlig den tyske, men uttaler seg offentlig om virkelighetsområder som hovedsaklig bare er anerkjent innenfor østlige spirituelle tradisjoner. Til grunn for dette ligger det en angivelig evne til å «se» inn i andre verdener. I tillegg – og i motsetning til mange andre okkulte retninger – settes Kristus i sentrum, og det hele får en relativt stor nedslagskraft i det praktiske liv.

Det at antroposofien er utviklet innenfor en vestlig kulturtradisjon innebærer at gurudyrkelse ikke komme på tale og at man delvis unngår visse bevissthetsutvidende teknikker, f.eks. de som baserer seg på pusteøvelser. I tillegg ønsker man å legitimere seg overfor et vestlig vitenskapsideal og den diskursive bevissthet generelt. Om dette ønsket kan innfris er det grunn til å stille spørsmål ved. Det er en utbredt oppfatning innenfor antroposofien at den er filosofisk (godt) begrunnet. Om dette stemmer, er tvilsomt. Det er flere grunner til det, men et av de mest tungtveiende, etter min mening, er at man ikke har noen grundig utarbeidelse av den filosofiske betydningen av forskjellen mellom vanlig iakttagelse og åndelig iakttagelse. I Steiners filosofiske skrifter nevnes ikke åndelig iakttagelse i det hele tatt, og det virker mildt sagt mistenkelig at det man skal begrunne ikke nevnes ved ett eneste ord.³

I tillegg forstår antroposofien den vanlige menneskelige bevissthet som fundamentalt avskåret fra virkeligheten og dermed ute av stand til å nå frem til denne. Antroposofien har et utpreget, riktignok ikke-darwinistisk, men likevel

evolusjonært syn på bevisstheten; *meningen* med vår tids bevissthet har nettopp vært å frembringe en individualisert bevissthet – en bevissthet som er avsondret fra sine omgivelser. En filosofi formet innenfor denne bevisstheten vil, forståelig nok, være svært mangelfull.

Det filosofisk mest interessante ved antroposofien er likevel å finne nettopp her. Nemlig i det at det evolusjonære bringes i sammenheng med erkjennelse. Og da snakker vi naturligvis ikke *naturalized epistemology*. Ut fra antroposofien finnes det ingen prinsipielle erkjennelsesgrenser. Det man kan snakke om er hvordan menneskets bevissthetsmessige konstitusjon på et gitt tidspunkt setter grenser for hva det kan erkjenne. Da må man også snakke om mulighetene for bevissthetsutvikling og hvordan denne forandrer mulighetsbetingelsene for menneskets erkjennelse. Når erkjennelsesspørsmålet blir et utviklingsspørsmål får man i det hele tatt et annet syn på kjente filosofiske problemstillinger. Det blir f.eks. lett å forstå hvordan solipsisme-spørsmålet kan

oppstå for en bevissthet som nettopp har blitt avskåret fra verden som et ledd i en individuasjonsprosess. Det samme gjelder spørsmålet om eksistensen av den ytre verden. Man får et helt annet perspektiv på slike problemer gjennom antroposofien. Siden man er avskåret fra virkeligheten vil man alltid kunne finne et godt argument for å gjøre ytterverdenes eksistens til et problem.

«Løsningen» på problemet ligger likevel ikke i å finne et godt motargument, men i å utvikle bevisstheten slik at man kan erfare omverden på en ny måte. Selve metoden for bevissthetsutvikling innenfor antroposofien er meditativ. Antroposofisk meditasjon vektlegger meditasjon som et erkjennelsesverktøy og nærmest overser det man vanligvis forbinder med meditasjon, slik som stressmestring eller muligheten for å nå nirvana. Meditasjonen skal utvikle åndelige organer som ligger latent i mennesket, disse danner så grunnlaget for en utforskning av den åndelige verden. Problemet for antroposofien på dette punktet er at den lover mye, men har lite å vise til i praksis. Etter Steiner har det vist seg svært vanskelig å kombinere teoretisk styrke med en (i hvert fall påstått) evne til klarsyn. Det ene eller det andre kan man riktignok oppdrive, men hver for seg – ser ingen ut til å klare å kombinere det på samme måte som Steiner, og dermed har antroposofien, i det minste indre sett, stagnert.

Kanskje betyr dette at antroposofien vil forsvinne lenger og lenger inn i glemselen. Hva slags grunner kan vi ha for å ønske at dette ikke skjer? For Steiner blir ikke

Ut fra antroposofien finnes det ingen prinsipielle erkjennelsesgrenser.

antroposofien rettferdiggjort først og fremst gjennom argumenter:

Sie tritt im Menschen als Herzens- und Gefühlsbedürfnis auf. Sie muß ihre Rechtfertigung dadurch finden, daß sie diesem Bedürfnisse Befriedigung gewähren kann. Anerkennen kann Anthroposophie nur derjenige, der in ihr findet, was er aus seinem Gemüte heraus suchen muß. Anthroposophen können daher nur Menschen sein, die gewisse Fragen über das Wesen des Menschen und die Welt so als Lebensnotwendigkeit empfinden, wie man Hunger und Durst empfindet. (Steiner 1924: ledesetning 1)⁴

Bare gjennom denne hungeren og denne tørsten kan antroposofien bli rettferdiggjort for den enkelte (her kan man kanskje merke seg et nietzscheansk trekk hos Steiner). Hvis den skal ha noen relevans i en offentlig, diskursiv kultur, må man selvfølgelig også kunne legge argumenter på bordet. Spørsmålet er om antroposofien i det hele tatt kan finne noen plass i en slik kultur. Vanligvis er den forskningsmessige holdningen overfor antroposofien den samme som historikeren Helmut Zander gir uttrykk for i *Anthroposophie in Deutschland: Theosophische Weltanschauung und gesellschaftliche Praxis 1884–1945* (2007). Her betraktes antroposofien som en synkretistisk religiøs bevegelse, og man er ikke interessert i en gang forsøksvis å ta innholdet i antroposofien på alvor på sine egne

premisser. Etter min mening er dette fullt ut forståelig så lenge antroposofien selv ikke forsøker å nærme seg sine egne problemematiske sider med samme kritiske bevissthet og diskursive kraft som kulturen ellers. Andre mer positive og interessante tilnærminger kan man finne innenfor nyere forskning på esoterikk, representert særlig ved Wouter J. Hanegraaff. Han hevder blant annet at den moderne vestlige kultur er såpass formet av polemikk mot den esoteriske tradisjonen at esoterikken – og dermed også antroposofien – forblir en lukket dør for historieforskningen, for ikke å si akademia i det hele tatt (Hanegraaff 2005). Utfordringen når det gjelder gjensidig forståelse er slik sett minst like stor for akademia som den er for esoterikken.

Jeg vil avslutte ved å peke på et unntak, nemlig Jonael Schickler. I sin doktoravhandling, *Metaphysics as Christology – An Odyssey of the Self from Kant and Hegel to Steiner*, forsøker han å gi et rent filosofisk forsvar for følgende tese: «that the possibility of the resurrection of a physical body is a necessary condition of ordinary thought and experience» (Schickler 2005:xix). Her møtes altså akademisk forskning og antroposofi. Om det skjer på et saklig tilfredsstillende nivå kan man selv vurdere. Dessverre døde Schickler i en togulykke utenfor London like før avhandlingen skulle leveres, og han fikk dermed ikke anledning til å være med videre i diskursen – i hvert fall ikke fra denne siden.

NOTER

¹ Se (Hegge 1993).

² Se gjengivelse av Trond Berg Eriksens foredrag om Rudolf Steiner og Nietzsche-arkivet her: http://www.forumberle.no/artikler/a_nietzschearkivet.html.

³ Se (Sparby 2008) for en nærmere begrunnelse av dette standpunktet.

⁴ «Antroposofien opptrer i mennesket som et hjerte- og følelsesmessig behov. Den må finne sin rettferdiggjørelse gjennom at den yter dette behovet tilfredsstillende. Bare den er i stand til å anerkjenne antroposofien, som finner i den det som man må søke ut fra sitt eget sinnelag. Derfor kan antroposofier bare være mennesker som på samme opplever visse spørsmål om menneskets vesen og verden som en livsnødvendighet på samme måte som man opplever sult og tørst» (Egen oversettelse).

LITTERATUR

- Hegge, H. 1993, *Essay og debatt*, Viderforlaget, Oslo.
 Sparby, T. S. 2008, *Ånd og Vitenskap*, Kolofon Forlag, Oslo.
 Steiner, R. 1998, *Anthroposophische Leitsätze*, GA 26, Rudolf Steiner Verlag, Dornach.
 Zander, H. 2007, *Anthroposophie in Deutschland: Theosophische Weltanschauung und gesellschaftliche Praxis 1884–1945*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
 Schickler, J. 2005, *Metaphysics as Christology – An Odyssey of the Self from Kant and Hegel to Steiner*, Ashgate, Hampshire.
 Hanegraaff, W. J. 2005, «Forbidden Knowledge: Anti-Esoteric Polemics and Academic Research», *Aries* 5, 2: 225-254.